

Łukasz Wielgosz

ORCID: 0000-0002-9171-1152

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Rywalizacja polityczna w stanie bezpartyjnym

DOI: 10.19195/1643-0328.27.11

Słowa kluczowe: rywalizacja polityczna, stan bezpartyjny, partie polityczne

Wstęp

Celem artykułu jest przedstawienie, w jaki sposób toczy się rywalizacja polityczna w państwach, w których nie funkcjonują partie polityczne. Państwa te można podzielić na dwie grupy: te, w których zakazana jest działalność tego rodzaju stowarzyszeń oraz te, w których prawo umożliwia swobodne zrzeszenie się ludzi w różne organizacje, lecz mimo to partie polityczne nie istnieją. Problem badawczy sformułowano wokół pytania, czy obie te grupy państw można zaliczyć do jednej kategorii „stanów bezpartyjnych”, czy też są to zupełnie różne przypadki.

Tak postawionemu problemowi badawczemu towarzyszą dwie hipotezy. Pierwsza z nich zakłada, że brak systemu partyjnego w danym państwie nie oznacza automatycznie braku rywalizacji politycznej. Może być ona toczona na innych płaszczyznach niż konkurencja międzypartyjna. Drugą hipotezą badawczą jest założenie, że istnienie rywalizacji międzypartyjnej nie stanowi *conditio sine qua non* demokracji.

Aby zweryfikować koncepcje oraz rozwiązać problem badawczy, zostanie przeprowadzona analiza porównawcza form politycznego zorganizowania społeczeństwa oraz struktur władzy w krajach, w których partie polityczne nie istnieją. Dzięki takiemu zestawieniu stanie się możliwe wyodrębnienie cech wspólnych wszystkich tych państw oraz wskazanie różnic między nimi. Być może dzięki porównaniu różnych przypadków uda się je pogrupować w podobne do siebie modele lub schematy.

No-party ≠ no problem

W większości państw współczesnego świata funkcjonują partie polityczne, gdyż są instytucje użyteczne niezależnie od przyjętego reżimu politycznego. W państwach demo-

kratycznych pluralizm polityczny objawia się między innymi istnieniem i działalnością wielu partii politycznych. W państwach niedemokratycznych partie polityczne są ważnym elementem struktury władzy — mają za zadanie nie tylko legitymizować działania władz, lecz czasem zastępują też administrację publiczną. Wokół partii państwowej są zorganizowane wszystkie wymiary życia społecznego, nie tylko te związane ze sprawowaniem władzy. Nawet przywódcy państw totalitarnych dostrzegają w partiach politycznych pewne zalety. Partie polityczne spełniają więc funkcję porządkującą, stając się w reżimach totalitarnych jednym z fundamentów istnienia państwa. Mimo szerokiego, wielostronnego zastosowania tych organizacji i wielu zalet działania tego rodzaju instytucji istnieją państwa, które radzą sobie bez partii politycznych.

Partie polityczne to kluczowy element systemu partyjnego. Truizmem jest stwierdzenie, że jeśli nie ma partii, to nie ma drugiego kluczowego elementu systemu partyjnego, czyli relacji między tymi podmiotami. Nie ma również konkurencji międzypartyjnej. Korzystając z relacyjnego ujęcia systemu partyjnego proponowanego między innymi przez Giovanniego Sartoriego¹, Maurice'a Duvergera² czy też Ryszarda Herbuta³, należy stwierdzić, że brak partii jest jednoznaczny z brakiem systemu partyjnego.

Dla części badaczy ważnym elementem systemu partyjnego są regulacje prawne dotyczące funkcjonowania partii. Według Scotta Mainwaringa i Timothy R. Scully'ego system partyjny to zbiór modelowych interakcji, jakie zachodzą w czasie rywalizacji między partiami, ale również przepisy i regulacje dotyczące sposobu konkurencji, które są przestrzegane przez szerokie grono uczestników życia politycznego (nawet wtedy gdy nie spotykają się z całkowitą akceptacją)⁴. Według Jeana Blondela system partyjny powstaje nie tylko w wyniku pewnej konfiguracji partii, lecz jest również efektem przyjętych rozwiązań prawnych⁵. Waldemar Wojtasik uważa, że głównym czynnikiem mającym bezpośredni wpływ na kształt systemu partyjnego jest otoczenie prawne, które określa ramy i zasady jego funkcjonowania. Dlatego też dla wspomnianego badacza system partyjny to przede wszystkim instytucjonalna forma organizacji stosunków społeczno-politycznych⁶. Na „zinstytucjonalizowanie interakcji między partiami politycznymi” zwraca uwagę również Wojciech Rafałowski⁷. Oczywiście sam fakt istnienia prawa regulującego tworzenie i zasady działania partii politycznych to za mało, by mówić choćby o załącz-

¹ G. Sartori, *Parties and party systems. A Framework for analysis*, t. 1, Cambridge 1976, s. 43–44.

² W. Sokół, *System partyjny*, [w:] *Współczesne partie i systemy partyjne. Zagadnienia teorii i praktyki politycznej*, red. W. Sokół, M. Żmigrodzki, Lublin 2005, s. 109.

³ R. Herbut, *System partyjny* [w:] *Leksykon politologii wraz z Aneksem o: reformie samorządowej, wyborach do sejmu, prezydenckich oraz gabinetach rządowych*, red. A. Antoszewski, R. Herbut, Wrocław 2004, s. 437–438.

⁴ S. Mainwaring, T.R. Scully, *Building democratic institutions. Party Systems in Latin America*, Stanford 1995, s. 4.

⁵ J. Blondel, *Party Systems and Patterns of Government in Western Democracies*, „Canadian Journal of Political Science” 1, 1968, nr 2.

⁶ W. Wojtasik, *System partyjny i partie polityczne w modelu ustrojowym III RP*, [w:] R. Glajcar, J. Okrze-sik, W. Wojtasik, *Ustrój polityczny RP. Wprowadzenie*, Bielsko-Biała 2006, s. 45.

⁷ W. Rafałowski, *Opisywanie i wyjaśnianie systemu partyjnego. Metody pomiaru*, Warszawa 2017, s. 14.

kach systemu partyjnego. Jest to jednak element, który decyduje o tym, czy partie polityczne w ogóle mogą działać i w jaki sposób mogą prowadzić swoją działalność.

Brak partii politycznych

Prawo dotyczące partii politycznych jest ważnym elementem systemu partyjnego, przesądza bowiem o tym, czy tego typu organizacje mogą w ogóle legalnie działać. W niektórych państwach arabskich, takich jak Arabia Saudyjska, Katar czy Zjednoczone Emiraty Arabskie, zakazane jest tworzenie i działanie partii. Za pomocą przepisów prawa nie dopuszczono do powstania systemu partyjnego.

Giovanni Sartori w swoim klasycznym dziele *Parties and Party Systems: A Framework for Analysis* wyróżnił dwa różne przypadki „stanu bezpartyjnego” w danym państwie. Pierwszy z nich to brak partii („partyless”) zaistniały na skutek braku jakichkolwiek tradycji działalności partii politycznych (są to państwa „przedpartyjne”). W tych krajach istnieje zakaz działalności takich instytucji. Drugą sytuacją są „państwa antypartyjne”, w których wcześniej istniejące partie zostały stłumione i zlikwidowane, dlatego że państwo wyznaje antypartyjną retorykę⁸. Wymienione przez włoskiego politologa przypadki to nie jedyne możliwe okoliczności, w jakich może w danym państwie istnieć „stan bezpartyjny”. Istnieją państwa, w których nie ma formalnie zakazu tworzenia i działalności partii politycznych, lecz mimo to one nie funkcjonują.

Aby zweryfikować postawione we wstępie hipotezy, należy przeanalizować każdy z trzech przypadków. Być może po przedstawieniu praktyki życia politycznego w tychże państwach uda się wyróżnić pewne specyficzne cechy każdego modelu.

Arabskie „państwa przedpartyjne”

Islam przyznaje swobodę zrzeszania się oraz formowania partii i organizacji politycznych⁹. Wymaga również, aby rządzący zasięgali opinii i rad innych osób, w ten sposób przesądzając o tym, że konsultacje są podstawową częścią systemów partyjnych tychże państw¹⁰. Mimo to w niektórych państwach arabskich nie działają partie polityczne.

Arabia Saudyjska

Arabia Saudyjska jest monarchią absolutną, w której działalność partii politycznych jest zakazana¹¹. Mimo to w tym państwie istnieją mechanizmy konsultacyjne, islam wymaga

⁸ G. Sartori, *op. cit.*, s. 40.

⁹ M. Lipska-Toumi, *Wprowadzenie do ustroju i prawa państw arabskich*, Lublin 2015, s. 37.

¹⁰ G. Małachowski, *System konstytucyjny Arabii Saudyjskiej*, Warszawa 2011, s. 59.

¹¹ M. Cavendish, *World and Its Peoples. The Arabian Peninsula. Bahrain, Oman, Qatar, Saudi Arabia, UAE, Yemen*, New York 2007, s. 78.

bowiem, aby rządzący zasięgał rady innych osób. Dlatego też w tym państwie funkcjonuje Rada Konsultacyjna¹². Składa się ona z przewodniczącego i stu pięćdziesięciu członków powołanych przez króla spośród teologów i specjalistów z różnych dziedzin, na czteroletnią kadencję. Jest powoływana królewskim dekretem, a w nowej radzie co najmniej połowę składu stanowią nowo wybrani członkowie. Aby zostać członkiem Rady, trzeba być urodzonym Saudyjczykiem, mieć co najmniej 30 lat i być osobą kompetentną. Stanowiska w Radzie nie można łączyć z posadami rządowymi lub korporacyjnymi, chyba że król wyrazi taką potrzebę. Osoby wchodzące w skład Rady mają obowiązek kierowania się świętymi księgami islamu oraz dobrem państwa i narodu¹³.

Król osobiście lub za pośrednictwem zastępcy przedstawia Radzie coroczny raport z funkcjonowania państwa, a Rada ma możliwość wyrazić swoją opinię na temat polityki państwa. Rada ma również możliwość wezwania na posiedzenie przedstawiciela danego resortu, kompetentnego w dziedzinie będącej przedmiotem obrad, a także zwrócenia się do premiera z wnioskiem o udostępnienie przez urzędy państwowe odpowiednich dokumentów. Rada uczestniczy również w tworzeniu nowego prawa i nowelizowaniu już obowiązującego. Członkowie Rady, w liczbie co najmniej dziesięciu, dysponują inicjatywą ustawodawczą¹⁴. Można stwierdzić, że Rada Konsultacyjna jest w Arabii Saudyjskiej pewnym odpowiednikiem parlamentu, ta instytucja wypełnia bowiem kilka ważnych zadań z zakresu stanowienia prawa.

Dodatkowo w Arabii Saudyjskiej Podstawowe prawo o sprawowaniu rządów stanowi o tym, że „Dwór Króla i Sąd Najwyższy będą otwarte dla wszystkich obywateli i każdego, kto ma skargę lub zarzut niesprawiedliwości. Każda osoba ma prawo zwracać się do władz publicznych we wszystkich sprawach, które jej dotyczą”¹⁵ [tłum. — Ł.W.].

Katar

W Katarze również nie funkcjonują partie polityczne. Stanowiska publiczne rozdzielane są decyzjami emira¹⁶. Podobnie jak w innych wymienionych państwach funkcjonuje Rada Konsultacyjna, która między innymi zatwierdza ogólną politykę rządu i budżet, a także sprawuje kontrolę nad władzą wykonawczą (ministrowie ponoszą przed nią odpowiedzialność polityczną). Rada składa się z czterdziestu pięciu członków — trzydziestu z nich wybieranych jest w wyborach powszechnych, a pozostałych powołuje emir Kataru. Kadencja tego organu trwa cztery lata¹⁷.

Konstytucja Kataru stanowi, że obywatele tego kraju mogą korzystać z wolności zgromadzeń i swobody zakładania stowarzyszeń (w granicach prawa). Katarczycy mają

¹² G. Małachowski, *op. cit.*, s. 22.

¹³ *Ibidem*, s. 59–60.

¹⁴ *Ibidem*, s. 60–61.

¹⁵ Artykuł 43. *Podstawowego prawa o sprawowaniu rządów*, https://www.constituteproject.org/constitution/Saudi_Arabia_2005.pdf (dostęp: 22.05.2018).

¹⁶ M. Lipska-Toumi, *op. cit.*, s. 87.

¹⁷ *Ibidem*, s. 85–86.

również prawo do składania petycji do władz publicznych. Zgodnie z prawem obywatele mogą również korzystać z wolności słowa. Konstytucja Kataru gwarantuje również wolność prasy, swobodę drukowania oraz publikowania treści¹⁸.

Zjednoczone Emiraty Arabskie

W Zjednoczonych Emiratach Arabskich działalność partii politycznych została zabroniona¹⁹. Istnieje siedmioosobowa Najwyższa Rada Federalna, której członkami są władcy siedmiu emiratów wchodzących w skład federacji. Namiastkę parlamentu stanowi czterdziestoosobowa Federalna Rada Narodowa, która jest organem o charakterze kontrolnym i doradczym. Połowa składu wybierana jest przez kolegia elektorskie poszczególnych emiratów, a pozostali członkowie pochodzą z nominacji²⁰.

Konstytucja Zjednoczonych Emiratów Arabskich ustanawia wolność sumienia, słowa oraz wolność zgromadzeń — można z nich korzystać w granicach prawa. Dodatkowo każda osoba w Zjednoczonych Emiratach Arabskich ma prawo do składania właściwym organom skarg, które dotyczą nadużycia lub naruszenia praw i wolności określonych w Konstytucji²¹.

Jak twierdzi Roman Chałaczkiwicz, charakterystyczną cechą emirackiego społeczeństwa jest depolityzacja i brak politycznych grup interesów (z przeciwieństwem do gospodarczych lobby). W Zjednoczonych Emiratach Arabskich zachodzą bowiem dynamiczne zamiany gospodarcze i społeczne, natomiast przemiany w sferze wewnątrzpolitycznej dokonują się znacznie wolniej²².

Wnioski

W Arabii Saudyjskiej, Katarze i Zjednoczonych Emiratach Arabskich pluralizm partyjny zastąpiono radami konsultacyjnymi, które można uznać za niedemokratyczny substytut parlamentu. Warto wspomnieć również o konstytucyjnych gwarancjach dotyczących wolności słowa oraz prawa do składania petycji, wnoszenia uwag, skarg i zażaleń. Jak pokazują raporty Freedom House, same demokratyczne przepisy zawarte w konstytucjach tych państw nie przekładają się na realną wolność obywateli.

¹⁸ Artykuł 44., 45., 46., 47. oraz 48. Konstytucji Kataru z 2003 roku, https://www.constituteproject.org/constitution/Qatar_2003.pdf?lang=en (dostęp: 23.05.2018).

¹⁹ *United Arab Emirates*, <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2017/united-arab-emirates> (dostęp: 10.05.2018).

²⁰ R. Chałaczkiwicz, *Zjednoczone Emiraty Arabskie. Historia, kraj i ludzie*, Pułtusk-Warszawa 2011, s. 76–77.

²¹ Artykuł 30., 33. oraz 41. Konstytucji Zjednoczonych Emiratów Arabskich z 2 grudnia 1971 roku, https://www.constituteproject.org/constitution/United_Arab_Emirates_2004.pdf (22.05.2018).

²² R. Chałaczkiwicz, *op. cit.*, s. 82.

Bezużyteczne partie polityczne

W całym regionie Oceanii funkcjonuje zaledwie kilkadziesiąt partii politycznych, z czego część aktywizuje się tylko w okresach kampanii wyborczych. Większość partii politycznych na Pacyfiku koncertuje się na sprawach lokalnych, etnicznych czy nawet plemiennych. Zdarza się, że partie kończą swoją działalność po kilku dniach czy miesiącach. Rzadko zdarza się, aby jakaś partia polityczna przetrwała okres od jednych wyborów do drugich²³.

Według Scotta Mainwaringa i Timothy R. Scully'ego ważną cechą systemu partyjnego jest jego stabilność: regularność i powtarzalność zachowań, ciągłość reguł i mechanizmów. Badacze wychodzą z założenia, że gdzie partie są względnie słabe, a niestabilność wyborcza jest wysoka, tam nie można mówić o systemie partyjnym (ze względu na brak regularności)²⁴. Tak więc zgodnie z tym podejściem w krajach Oceanii nie ukształtowały się systemy partyjne.

W czterech państwach Oceanii, w Mikronezji, Nauru, Palau i Tuvalu sytuacja jest jeszcze ciekawsza, albowiem nie funkcjonują tam żadne partie polityczne, nawet w okresie bezpośrednio poprzedzającym wybory. Taki „stan bezpartyjny” mógł zaistnieć w tych państwach na skutek kilku czynników.

Mikronezja

Konstytucja Sfederowanych Stanów Mikronezji gwarantuje obywatelom nieograniczone prawo do korzystania z wolności słowa, pokojowego gromadzenia się, stowarzyszenia i petycji²⁵. Z tej konstytucyjnej reguły można wyciągnąć założenie, że możliwe jest również tworzenie organizacji typu partia polityczna.

Wybory do czternastoosobowego Kongresu odbywają się według systemu mieszanego. Czterech członków Kongresu wybieranych jest przez stany (po jednym z każdego stanu) na okres czterech lat. Dziesięć kolejnych mandatów rozdzielanych jest w wyborach powszechnych, w jednomandatowych okręgach wyborczych na dwuletnią kadencję²⁶. Ustawa Wyborcza z 2005 roku szczegółowo reguluje między innymi kwestie wykorzystania własności publicznej lub pracowników publicznych do działań związanych z kampanią²⁷, a także korzystanie z mediów przez kandydatów. Według przyjętego dokumentu wszyscy nadawcy (bez względu na to, czy są to media publiczne, czy prywatne) są zobowiązani do równego traktowania wszystkich kandydatów, a wszelka forma cenzury

²³ P. Osóbka, *Systemy konstytucyjne państw Oceanii*, Warszawa 2012, s. 40.

²⁴ S. Mainwaring, T.R. Scully, *op. cit.*, s. 4.

²⁵ Artykuł IV, sekcja 1 Konstytucji Sfederowanych Stanów Mikronezji, <http://www.fsmlaw.org/fsm/constitution/constitution.htm> (dostęp: 1.05.2018).

²⁶ Artykuł IX, sekcja 8 Konstytucji Sfederowanych Stanów Mikronezji, <http://www.fsmlaw.org/fsm/constitution/constitution.htm> (dostęp: 1.05.2018).

²⁷ Artykuł 108 Kodeksu Sfederowanych Stanów Mikronezji, <http://www.fsmlaw.org/fsm/code/code2014/FSMCode2014TabCont.html> (dostęp: 1.05.2018).

jest zakazana. Wszystkie nośniki reklamowe powinny wyraźnie wskazywać kandydata lub zwolenników kandydata odpowiedzialnych za reklamę²⁸. We wszystkich wyborach, które odbyły się od 1991 roku, uczestniczyli wyłącznie kandydaci niezależni²⁹.

Nauru

Konstytucja Republiki Nauru gwarantuje obywatelom tego państwa między innymi prawo do pokojowego zrzeszania się³⁰. Ustrojodawca wymienia dwie formy tego typu zrzeszeń, czyli stowarzyszenia i związki zawodowe³¹. Każdy obywatel ma więc prawo zakładać tego rodzaju organizacje i przynależać do nich. Załącznikiem do Konstytucji Nauru jest tabela przedstawiająca podział państwa na okręgi wyborcze. Na jej podstawie tworzy się osiem okręgów wyborczych — siedem z nich jest dwumandatowych, a jeden okręg jest czteromandatowy³².

Wybory do Parlamentu Nauru są bardzo skomplikowane, ponieważ w głosowaniu obywatele wyrażają swoje poparcie, tworząc własną listę najbardziej preferowanych kandydatów. Wyborca musi stworzyć „ranking kandydatów” na właściwej liście, aby jego głos był ważny (cyfrę „1” stawia przy najbardziej preferowanym kandydacie, „2” przy kolejnym itd.). Potem każdą preferencję przelicza się na odpowiednie wartości (pierwszy kandydat uzyskuje wartość 1, drugi 0,5, trzeci 0,33 itd. aż do wyczerpania kandydatów na liście). Po zsumowaniu wartości dla poszczególnych kandydatów uzyskuje się wynik wyborów, a osoby z najwyższymi wartościami wyborczymi uzyskują mandaty³³.

Palau

Konstytucja Republiki Palau gwarantuje obywatelom tego państwa między innymi wolność słowa, wolność prasy oraz prawo do składania petycji. Warto zwrócić uwagę na konstytucyjnie zagwarantowaną zasadę jawności życia publicznego i prawo każdego obywatela do wglądu do dowolnych dokumentów państwowych oraz do obserwowania działalności władz i administracji³⁴.

²⁸ Artykuł 109 Kodeksu Sfederowanych Stanów Mikronezji, <http://www.fsmlaw.org/fsm/code/code2014/FSMCode2014TabCont.html> (dostęp: 1.05.2018).

²⁹ P. Osóbka, *op. cit.*, s. 124.

³⁰ Artykuł 3 Konstytucji Republiki Nauru, <http://www.naurugov.nr/parliament-of-nauru/constitution-of-nauru.aspx> (dostęp: 1.05.2018).

³¹ Artykuł 13 Konstytucji Republiki Nauru, <http://www.naurugov.nr/parliament-of-nauru/constitution-of-nauru.aspx> (dostęp: 1.05.2018).

³² Załącznik nr 2 Konstytucji Republiki Nauru, <http://www.naurugov.nr/parliament-of-nauru/constitution-of-nauru.aspx> (dostęp: 1.05.2018).

³³ P. Osóbka, *op. cit.*, s. 46.

³⁴ Artykuł IV Konstytucji Republiki Palau, <http://www.unesco.org/education/edurights/media/docs/c4679995d1bddd3ef509ddc66c3cb38e80d492fe.pdf> (dostęp: 1.05.2018).

W Republice Palau mieszka mniej więcej tyle samo ludzi, co w Lublińcu, Opocznie czy Wieliczce. Mimo niewielkiej liczby mieszkańców w tym państwie funkcjonuje dwuizbowy parlament składający się z szesnastoosobowej Izby Delegatów i Senatu, w którym zasiada trzynastie osób³⁵. Wybory do Izby Delegatów odbywają się w szesnastu jednomandatowych okręgach wyborczych³⁶, natomiast w wyborach do Senatu cały kraj jest jednym okręgiem wyborczym — wyborca może oddać tyle głosów, ile wynosi liczba mandatów (czyli trzynastie). Mandaty senatorskie uzyskuje więc trzynastu kandydatów z największą ilością głosów³⁷. We wszystkich dotychczasowych wyborach brali udział wyłącznie kandydaci niezależni³⁸.

Tuvalu

Konstytucja Tuvalu również zapewnia swoim obywatelom wolność organizacji i uczestnictwa w zgromadzeniach oraz zrzeszania się³⁹, tak jak wszystkie trzy wymienione państwa wyspiarskie. Jednak w przeciwieństwie do nich ustawa zasadnicza tego kraju jasno określa prawo obywateli do tworzenia partii politycznych i zrzeszania się w nich. Konstytucja Tuvalu daje również obywatelom tego kraju prawo do zakładania stowarzyszeń oraz związków zawodowych⁴⁰.

W skład parlamentu Tuvalu wchodzi piętnastu członków, a kraj podzielony jest na osiem okręgów wyborczych — siedem dwumandatowych oraz jeden jednomandatowy⁴¹. Ponieważ nie ma partii politycznych, każdy kandydat jest uważany za niezależnego i odpowiedzialnego za własną kampanię wyborczą⁴². Ustawa wyborcza (*Electoral Provisions Parliament Act*) obowiązująca w Tuvalu szczegółowo reguluje takie kwestie, jak: proces rejestracji kandydatów, liczba i wielkość okręgów wyborczych, sposób przeprowadzenia wyborów, forma kart do głosowania, kształt urn wyborczych, przedstawicielstwo danego kandydata przy procedurze liczenia głosów, metoda liczenia, ewentualne kary za przestępstwa wyborcze, możliwość zgłoszenia naruszenia prawa wyborczego w formie petycji itd. Może stwierdzić, że kwestią organizacji wyborów zajęto się w sposób całościowy, a przepisy dotyczące wyłaniania nowych władz są bardzo precyzyjne i dotyczą wszystkich aspektów organizacji tego przedsięwzięcia⁴³.

³⁵ *Artykuł IX Konstytucji Republiki Palau*, <http://www.unesco.org/education/edurights/media/docs/c4679995d1bddd3ef509ddc66c3cb38e80d492fe.pdf> (dostęp: 1.05.2018).

³⁶ *PALAU House of Delegates*, http://archive.ipu.org/parline-e/reports/2243_B.htm (dostęp: 1.05.2018).

³⁷ P. Osóbka, *op. cit.*, s. 46.

³⁸ *Ibidem*, s. 124.

³⁹ *Artykuł 11. Konstytucji Tuvalu*, http://www.tuvaluislands.com/const_tuvalu.htm (dostęp: 1.05.2018).

⁴⁰ *Artykuł 25. Konstytucji Tuvalu*, http://www.tuvaluislands.com/const_tuvalu.htm (dostęp: 1.05.2018).

⁴¹ *Załącznik nr 1 do Electoral Provisions Parliament Act*, http://tuvalu-legislation.tv/cms/images/LEGISLATION/PRINCIPAL/1980/1980-0002/ElectoralProvisionsParliamentAct_1.pdf (dostęp: 1.05.2018).

⁴² *TUVALU Palamene o Tuvalu*, http://archive.ipu.org/parline-e/reports/2327_B.htm (dostęp: 1.05.2018).

⁴³ *Electoral Provisions Parliament Act*, http://tuvalu-legislation.tv/cms/images/LEGISLATION/PRINCIPAL/1980/1980-002/ElectoralProvisionsParliamentAct_1.pdf (dostęp: 1.05.2018).

Warto odnotować, że w ustawie dotyczącej publicznego nadawcy TVBC (Public Broadcasting Act) przyznaje się temu medium pełną niezależność⁴⁴, a także zakazuje się władzom państwa i jej instytucjom wpływania na TVBC⁴⁵. Ustawa dodatkowo reguluje kwestie reklamy politycznej w mediach⁴⁶.

Wnioski

Dag i Carsten Anckar, korzystając między innymi z rankingu Freedom in the World organizacji Freedom House, doszli do wniosku, że poziom demokracji w mikro państwach Oceanii nieposiadających systemów partyjnych, jest porównywalny z państwami zachodnioeuropejskimi (o skonsolidowanej demokracji). Postanowili więc zgłębić problem, w jaki sposób demokracja sprawdza się w państwach, w których partie nie istnieją⁴⁷.

Fińscy badacze przeanalizowali piętnaście najmniejszych państw demokratycznych pod kątem jakości ich systemów partyjnych, chcąc sprawdzić, czy kryterium wielkości populacji przesądza o występowaniu lub nie partii politycznych. Okazało się, że w mniejszych państwach od Mikronezji, takich jak Grenada, Seszele, Dominika, Antigua i Barbuda, Andora, Saint Kitts i Nevis, Liechtenstein, Monako i San Marino, istnieją partie polityczne⁴⁸. Należy więc stwierdzić, że kryterium ludnościowe jest ważnym czynnikiem, lecz samo w sobie nie przesądza o braku tego rodzaju organizacji. Do podobnych wniosków fińscy badacze doszli, analizując geografie poszczególnych państw — rozbitcie na kilka części lub wysp również nie przesądza o braku partii, choć jest czynnikiem sprzyjającym, aby taki stan bezpartyjny zaistniał⁴⁹.

Fińscy badacze twierdzą, że czynnikiem sprawiającym, że w Mikronezji, Palau i Tuvalu nie funkcjonują partie, jest „intensywny opór kulturowy”. „Wyspiarstwo wysp” polegające na koncentrowaniu się obywateli na sprawach lokalnych zamiast krajowych oraz siła tradycyjnych kultur mogą skutecznie uniemożliwiać integrowanie się ludzi w partie polityczne⁵⁰. Lojalność polityczna jest związana z instytucją rodziny, plemienia lub wyspy. Wouter P. Veenendaal, badając kwestię braku partii politycznych w Palau, również stwierdza, że czynniki kulturowe w znaczący sposób przyczyniają się do tego zja-

⁴⁴ Artykuł 7 *Public Broadcasting Act*, https://tuvalu-legislation.tv/cms/images/LEGISLATION/PRINCIPAL/2012/2012-0016/PublicBroadcastingAct_1.pdf (dostęp: 1.05.2018).

⁴⁵ Artykuł 6 *Public Broadcasting Act*, https://tuvalu-legislation.tv/cms/images/LEGISLATION/PRINCIPAL/2012/2012-0016/PublicBroadcastingAct_1.pdf (dostęp: 1.05.2018).

⁴⁶ Artykuł 30 *Public Broadcasting Act*, https://tuvalu-legislation.tv/cms/images/LEGISLATION/PRINCIPAL/2012/2012-0016/PublicBroadcastingAct_1.pdf (dostęp: 1.05.2018).

⁴⁷ D. Anckar, C. Anckar, *Democracies without parties*, „Comperative Political Studies” 33, 2000, nr 2, s. 225–247.

⁴⁸ *Ibidem*, s. 230–233.

⁴⁹ Warto przypomnieć, że Mikronezja składa się z 607 wysp, Palau z ponad 250 wysp, Tuvalu z sześciu atoli i trzech wysp, jednak w skład Nauru wchodzi tylko jedna wyspa. Tak więc rozbitcie państwa na części jest ważnym czynnikiem, jednak nieprzesądającym o braku partii.

⁵⁰ D. Anckar, C. Anckar, *op. cit.*, s. 236–240.

wiska. Holenderski badacz zwraca również uwagę na czynniki geograficzne. Veenendaal stwierdza, że role partii w Palau wypełniają struktury klanowe⁵¹.

Wouter P. Veenendaal postawił hipotezę, że bezpośrednie formy komunikacji między obywatelami i politykami mogą doprowadzić do zmniejszenia potrzeby funkcjonowania partii politycznych. Otwarty dostęp obywateli do przywódców politycznych (możliwy do realizowania w małych społecznościach) w dużej mierze eliminuje konieczność tworzenia formalnych organizacji partyjnych, ponieważ obywatele mogą łatwo zbliżyć się do polityków, przekazując im swoje opinie, pomysły i sugestie oraz dając wyraz swoim postawom, preferencjom i wymaganiom⁵².

Holenderski politolog zwraca uwagę na płaszczyznę komunikacyjną. Można więc skonstruować kolejną hipotezę, że partie polityczne, ale i inne organizacje wywierające wpływ na politykę państwa, tworzą się dopiero wtedy, gdy jednostki nie są w stanie swobodnie komunikować z elitami władzy i skutecznie artykułować swoich potrzeb i interesów w pojedynkę. Warto podjąć się weryfikacji tego założenia w osobnym artykule naukowym.

„Państwo antypartyjne”

Ostatnią omawianą sytuacją są „państwa antypartyjne”. Wzorowym przykładem takiego modelu byłoby państwo, w którym funkcjonowały partie polityczne, ale w wyniku działania władz instytucje te są likwidowane, a działalność organizacji politycznych tego typu zakazana. Giovanni Sartori charakteryzuje „państwa antypartyjne” jako kraje, w których istniejące partie zostały stłumione i zlikwidowane ze względu na antypartyjną retorykę władz⁵³.

Nie sposób wskazać jakiegokolwiek przykładu państwa, w którym opisany model teoretyczny zostałby w pełni zrealizowany⁵⁴. Jeśli już na scenie politycznej danego państwa zaczynają funkcjonować partie polityczne, to instytucje tego rodzaju pozostają nawet po dokonaniu tranzycji z jednego ustroju do drugiego. Przechodząc z reżimu totalitarnego lub autorytarnego do demokracji, partie polityczne stają się fundamentem, na którym można zbudować pluralizm polityczny. Przechodząc z reżimu demokratycznego do autorytaryzmu lub totalitaryzmu, partie polityczne stają się użytecznym narzędziem organizacji społeczeństwa, czasem nawet wypełniają niektóre funkcje państwa (na przykład związane z administracją rządową i samorządową, redystrybucją dóbr itd.). Krótko mówiąc, partia polityczna jest użyteczną instytucją mającą wiele zastosowań niezależnie od reżimu, w którym funkcjonuje.

⁵¹ W.P. Veenendaal, *How democracy functions without parties: The Republic of Palau*, „Party Politics” 22, 2016, nr 1, s. 27–36.

⁵² *Ibidem*, s. 29.

⁵³ G. Sartori, *op. cit.*, s. 40.

⁵⁴ Mowa tutaj o państwach w stanie pokoju. Może bowiem nastąpić sytuacja, gdy państwo uczestniczy w wojnie lub w jej granicach toczy się wojna domowa i wtedy rywalizacja polityczna mogłaby ulec „zawieszeniu”.

O ile nie ma przykładów państw, które w zupełności zrezygnowały z instytucji partii politycznych po okresie ich funkcjonowania w przestrzeni politycznej, o tyle można spróbować wskazać przykład, gdy po krótkim okresie funkcjonowania pluralizmu politycznego partie polityczne zostały spacyfikowane, a ich rola ograniczona do nieistotnego elementu systemu politycznego. Mowa tutaj o Republice Białoruś pod rządami Alaksandra Łukaszenki.

Białoruś

Poprzez konsekwentne działanie Alaksandra Łukaszenki polegające na intensywnej deinstytucjonalizacji systemu partyjnego doprowadzono do sytuacji, w której znaczenie partii politycznych jest absolutnie marginalne. Analizę należy zacząć od białoruskiego prawa wyborczego. Prawo zgłaszania kandydatów do Zgromadzenia Narodowego mają, oprócz partii politycznych, obywatele, którzy zbiorą pod daną kandydaturą tysiąc podpisów oraz kolektywy (załogi) pracownicze. Ta ostatnia forma jest wygodna dla władz, albowiem większość Białorusinów jest zatrudnionych w przedsiębiorstwach państwowych, a firmy prywatne pozostają pod ideologiczną kontrolą władzy. W wyborach 2004 roku stu osiemdziesięciu sześciu kandydatów zarejestrowały partie polityczne, osiemdziesięciu jeden obywatele, a stu trzydziestu dziewięciu kolektywy pracownicze⁵⁵. Taki rozkład sił pokazuje jak słabe są białoruskie partie i jak niewielka jest ich rola w walce o mandaty parlamentarne.

Partie polityczne na Białorusi podlegają rozbudowanemu systemowi kontroli, nadzór nad tymi organizacjami sprawuje prokuratura i Ministerstwo Sprawiedliwości. W przypadku gdy partia polityczna naruszy obowiązujące prawo, taką organizację można pociągnąć do odpowiedzialności, a cały ten proces może prowadzić do likwidacji tejże partii przez Sąd Najwyższy⁵⁶. W 1998 roku na podstawie dekretu prezydenta istniejące i zarejestrowane partie polityczne, organizacje społeczne i związki zawodowe zostały zobowiązane do ponownej rejestracji, utrudniając tym samym tę procedurę. Jednocześnie w tym samym roku zaczęło obowiązywać prawo zakazujące mediom informowania opinii publicznej o działalności niezarejestrowanych partii i organizacji. W ten sposób wyeliminowano część opozycyjnych zrzeszeń⁵⁷.

Proces marginalizacji opozycyjnych partii politycznych w połączeniu z brakiem chęci Alaksandra Łukaszenki do budowania własnej, oficjalnej partii wspierającej jego działania (białoruski przywódca twierdzi, że jego władza pochodzi bezpośrednio od narodu⁵⁸) doprowadził do specyficznej sytuacji politycznej. Głównymi uczestnikami gry politycznej są formalnie „niezależni” kandydaci (popierający Łukaszenkę), a nie partie polityczne.

⁵⁵ M. Czerwiński, *Zgromadzenie Narodowe Białorusi*, Warszawa 2008, s. 15.

⁵⁶ J. Zalesny, *System konstytucyjny Białorusi*, Warszawa 2011, s. 27–28.

⁵⁷ *Ibidem*, s. 28.

⁵⁸ Z.J. Winnicki, *Ideologia państwa Republiki Białoruś — teoria i praktyka projektu. Analiza politologiczna*, Wrocław 2013, s. 115–120.

Czy na Białorusi istnieje system partyjny, skoro partie polityczne nie odgrywają żadnej istotnej roli w życiu politycznym państwa? Niewątpliwie to ciekawy problem badawczy, w jaki sposób opisać tego typu stan. Punktem wyjścia niech będzie podstawowa definicja systemu partyjnego zakładająca, że składa się on z partii politycznych, relacji między nimi oraz ogółu regulacji prawnych dotyczących ich funkcjonowania. Wydaje się, że jeśli partie nie mają większego znaczenia, a władzę ustawodawczą sprawują formalnie niezależne od kogokolwiek jednostki, to należałoby stwierdzić, że formalnie nie ma w takim państwie systemu partyjnego. Poza brakiem relewantnych partii na Białorusi istnieje bardzo niekorzystne prawo ograniczające swobodę ich działania. Relacje między marginalnymi ugrupowaniami nie mają żadnego znaczenia dla przebiegu wydarzeń politycznych na Białorusi. Tak więc należy stwierdzić, że na Białorusi nie ma systemu partyjnego.

Na Białorusi, podobnie jak w Mikronezji, Palau, Nauru i Tuvalu, władzę ustawodawczą sprawują osoby, które nie są zrzeszone w żadnych partiach i startowały jako kandydaci niezależni. Różnica między Białorusią a państwami Oceanii jest jednak zasadnicza. W Mikronezji, Palau, Nauru i Tuvalu partie polityczne nie powstają, ponieważ nikt nie zgłasza potrzeby, by takie organizacje działały. Społeczności w tych państwach od lat radzą sobie bez tego typu organizacji. Gdyby jednak grupa obywateli któregoś z wymienionych państw zgłosiła chęć założenia organizacji typu partia polityczna, to takie zrzeszenie mogłoby swobodnie funkcjonować bez żadnych znaczących ograniczeń. Na Białorusi partie polityczne są pacyfikowane i marginalizowane z premedytacją, albowiem władze tego kraju wyznają antypartyjną retorykę. Organizacja typu partia polityczna stanowi poważne zagrożenie funkcjonowania reżimu autorytarnego. Jednocześnie władzom Białorusi zależy na utrzymaniu pozorów demokracji, a to wyklucza wprowadzenie totalnego zakazu funkcjonowania partii politycznych. Dlatego też władze Białorusi sprawują pełną kontrolę nad partiami politycznymi, zachowując niektóre ugrupowania i ciągle tłumiąc każdy ruch polityczny mający ambicje bycia niezależnym.

Białoruś wyznacza nowe standardy politycznego zniewolenia, będąc przykładem państwa wyznającego antypartyjną retorykę. Ten przykład nie wypisuje się idealnie w propozycję „państwa antypartyjnego” Giovanniego Sartoriego, dlatego też warto nieco rozszerzyć ten termin o takie przypadki, jak Białoruś, gdzie istnieją tylko szczątki systemu partyjnego będące demokratycznym alibi dla autokratycznego tyrana stojącego na czele „republik”.

Demokracja bez partii politycznych — czy to możliwe?

Jak pokazuje przykład Białorusi, sam fakt ustanowienia demokratycznego prawa nie przesądza o tym, że to prawo jest wykonywane. Konstytucje i ustawy mogą gwarantować obywatelom wiele praw i wolności, jednak w praktyce może się okazać, że te deklaracje są martwym prawem. W weryfikacji jakości demokracji w omawianych państwach pomocne okazują się rankingi opracowywane przez międzynarodowe organizacje typu *watch-dog*, przygotowujące coroczne raporty o stanie demokracji i wolności we wszystkich państwach świata. Jedną z takich organizacji jest Freedom House, która opracowuje

ranking Freedom in the World. Wspominane zestawienie tworzone jest każdego roku przez zespół wewnętrznych i zewnętrznych analityków, konsultantów oraz ekspertów ze środowiska akademickiego, think tanki oraz organizacje zajmujące się prawami człowieka. Analitycy, którzy przygotowują projekt sprawozdania i wyniki, muszą wykorzystać szeroki zakres źródeł, między innymi artykuły, wiadomości, analizy, raporty organizacji pozarządowych oraz wiedzę płynącą z indywidualnych kontaktów zawodowych. Proponowane wyniki analityków są omawiane podczas corocznych spotkań przeglądowych. Ostateczne wyniki przedstawiają konsensus analityków, konsultantów i pracowników.

Według twórców rankingu Freedom in the World takie państwa, jak Tuvalu, Mikronezja, Palau i Nauru, należy zaliczyć do grona państw wolnych. Co więcej, pierwsze trzy wymienione państwa można uznać za niemal idealnie wolne, osiągnęły bowiem wyniki bliskie kompletowi stu punktów.

Tabela 1. Łączny wynik Tuvalu, Mikronezji, Palau, Nauru, Białorusi, Kataru, Zjednoczonych Emiratów Arabskich oraz Arabii Saudyjskiej w rankingu Freedom in the World organizacji Freedom House w latach 2014–2018

	2014	2015	2016	2017	2018	Partie polityczne
Tuvalu	94	94	94	94	94	brak, możliwa działalność
Mikronezja	93	93	93	93	93	brak, możliwa działalność
Palau	92	92	92	92	92	brak, możliwa działalność
Nauru	91	84	84	81	81	brak, możliwa działalność
Białoruś	14	14	17	20	21	totalna marginalizacja
Katar	28	28	27	26	24	zakaz działalności
Zjednoczone Emiraty Arabskie	21	21	20	20	17	zakaz działalności
Arabia Saudyjska	10	10	10	10	7	zakaz działalności

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze strony internetowej Freedom House <https://freedomhouse.org/> (dostęp: 1.05.2018).

Istnieją również inne instytucje, które opracowują zestawienia dotyczące jakości demokracji w poszczególnych państwach. Niestety, większość z nich nie włącza do obszaru swoich zainteresowań małych państw Oceanii, takich jak Mikronezja, Palau, Nauru i Tuvalu. Democracy Index opracowany przez tygodnik „The Economist” celowo pomija mikropaństwa⁵⁹. Wspominanych państw nie ma również w zestawieniu Rule of Law Index organizacji World Justice Project⁶⁰, a także w Global Democracy Ranking⁶¹.

⁵⁹ *Democracy Index 2017. Free speech under attack*, http://pages.eiu.com/rs/753-RIQ-438/images/Democracy_Index_2017.pdf (dostęp: 30.04.2018).

⁶⁰ *World Justice Project Rule of Law Index 2017–2018*, https://worldjusticeproject.org/sites/default/files/documents/WJP_ROLI_2017-18_Online-Edition_0.pdf (dostęp: 30.04.2018).

⁶¹ *The Democracy Ranking of the Quality of Democracy*, <http://democracyranking.org/wordpress/> (dostęp: 30.04.2018).

W tym miejscu należy zweryfikować hipotezę, czy państwo bez partii politycznych może być państwem demokratycznym. Przedstawione argumenty świadczą o tym, że jest to możliwe. Aby jednak ostatecznie potwierdzić to założenie, należy przedstawić, w jaki sposób systemy polityczne Mikronezji, Nauru, Palau i Tuvalu korespondują z niektórymi proceduralnymi ujęciami demokracji.

Dag i Carsten Anckar zauważają, że partie polityczne są, według badaczy, takich jak Seymour Martin Lipset, David Robertson czy Richard S. Katz, podstawowym elementem demokracji (oczywiście używali oni pewnej generalizacji, ich zamierzeniem nie było rozpatrywanie wszystkich możliwych okoliczności, niemniej jednak podkreślali oni, jak istotne to instytucje dla funkcjonowania tego reżimu politycznego)⁶².

Według Adama Przeworskiego demokracja to taki system, w którym partie przegrują wybory. Istnieją partie, podziały interesów, różnorodne systemy wartości i różnorodne opinie, a także istnieje konkurencja, która jest zorganizowana wokół jakichś zasad. Konsekwencją tej konkurencji są zwycięstwa i porażki poszczególnych stron⁶³. Według definicji skonstruowanej przez polskiego badacza w Mikronezji, Nauru, Palau i Tuvalu nie ma demokracji, choć są zachowane niemal wszystkie jej warunki. Świadczy o tym różnorodność opinii, zorganizowana rywalizacja wyborcza (niekiedy bardzo szczegółowo), w której są zwycięzcy oraz przegrani.

Guillermo O'Donnell i Philippe C. Schmitter zauważają, że to, jaką konkretną formę będzie miała demokracja w danym kraju, jest kwestią zależną od wielu czynników, jednak ze względu na istnienie pewnych wiodących modeli (oraz istnienia swego rodzaju przenikania się systemów różnych państw, wdrażania w życie mechanizmów, które sprawdziły się w innych państwach oraz jednoczesne wypieranie tych, które są już archaiczne i nieefektywne) prawdopodobnie istnieje zestaw cech, które można zaliczyć do „proceduralnego minimum demokracji”. Wokół tych mechanizmów panuje zgoda współczesnych aktorów politycznych, że są to niezbędne elementy politycznej demokracji. Badacze wymieniają takie elementy, jak: tajne głosowanie, powszechne wybory, regularne elekcje, konkurencja partyjna, swoboda zakładania i działalności stowarzyszeń czy też istnienie mechanizmów egzekwowania odpowiedzialności od ludzi sprawujących władzę wykonawczą⁶⁴. Zestawiając proponowane „minimum demokracji” z systemami politycznymi Mikronezji, Palau, Nauru i Tuvalu, należy stwierdzić, że (znow) te państwa spełniają niemal wszystkie warunki poza istnieniem rywalizacji międzypartyjnej. W każdym państwie swoboda tworzenia i działania zrzeszeń jest zasadą konstytucyjną, a wybory odbywają się zgodnie z demokratycznymi standardami. Poza wyborami w niektórych krajach obywatele mają prawo składać swoje propozycje lub uwagi w formie petycji. Tak więc brak partii jest jedynym czynnikiem, który uniemożliwia zaliczenie tych państw w poczet państw demokratycznych według standardów zaproponowanych przez Guillermo O'Donnella i Philippe C. Schmittera.

⁶² D. Anckar, C. Anckar, *op. cit.*, s. 225–226.

⁶³ A. Przeworski, *Democracy and the Market: Political and Economic Reforms in Eastern Europe and Latin America*, Cambridge 1991, s. 10.

⁶⁴ G. O'Donnell, P.C. Schmitter, *Transitions from Authoritarian Rule: Tentative Conclusions about Uncertain Democracies*, Baltimore 2013, s. 7–8.

Andrzej Antoszewski zwraca uwagę, że część proceduralnych definicji demokracji sprowadza cały problem tylko do organizacji rywalizacyjnych wyborów. W ten sposób popelniany jest „błąd elektoralizmu” — niektóre definicje wydają się przez to mniej wymagające i nieprecyzyjne (dzięki czemu w poczet państw demokratycznych zalicza się państwa, które w rzeczywistości nimi nie są). Badacz zauważa, że warto również zwrócić uwagę na inne aspekty demokracji, albowiem wybory „są jedynie instrumentem do osiągnięcia dwóch bardziej istotnych celów: zbiorowego uczestnictwa w polityce oraz szansy na wyrażenie sprzeciwu wobec rządzących, który może skutkować ich odejściem”⁶⁵.

Podsumowanie

Stan bezpartyjny nie przesądza automatycznie o braku demokracji, albowiem motywy braku partii politycznych na scenie politycznej danego państwa mogą być różne. W Mikronezji, Nauru, Palau i Tuvalu demokracja ma się całkiem dobrze pomimo braku organizacji tego typu. Jednocześnie samo istnienie kilku partii nie jest dostatecznym argumentem uwiarygodniającym iluzję demokracji. Jak pokazuje przykład Białorusi, nawet „utrzymując przy życiu” kilka partii, można w rankingach wypadać gorzej od jawnie niechętnego partiom Kataru (czy Zjednoczonych Emiratów Arabskich, które przez lata były wyżej w rankingu Freedom of the World od Białorusi).

Jak pokazują przykłady omawianych państw Oceanii, brak systemu partyjnego nie musi oznaczać braku rywalizacji politycznej. Tym samym pierwsza hipoteza badawcza została zweryfikowana pozytywnie. Również pozytywnie należy zweryfikować drugą hipotezę badawczą stanowiącą, że funkcjonowanie partii politycznych nie jest koniecznym warunkiem budowania demokracji. Są bowiem państwa demokratyczne, w których partie polityczne nie istnieją. Tak więc *conditio sine qua non* demokracji nie jest występowanie rywalizacji międzypartyjnej, lecz istnienie uczciwej, równorzędnej rywalizacji o władzę między jednostkami.

Bibliografia

- Anckar D., Anckar C., *Democracies without parties*, „Comperative Political Studies” 33, 2000, nr 2.
 Antoszewski A., *Współczesne teorie demokracji*, Warszawa 2016.
 Antoszewski A., Herbut R., *Systemy polityczne współczesnego świata*, Gdańsk 2001.
 Blondel J., *Party Systems and Patterns of Government in Western Democracies*, „Canadian Journal of Political Science” 1, 1968, nr 2.
 Blondel J., *Types of Party System*, [w:] *The West European Party System*, red. P. Mair, Oxford 1990.
 Cavendish M., *World and Its Peoples. The Arabian Peninsula. Bahrain, Oman, Qatar, Saudi Arabia, UAE, Yemen*, New York 2007.
 Chałaczkiwicz R., *Zjednoczone Emiraty Arabskie. Historia, kraj i ludzie*, Pułtusk-Warszawa 2011.
 Czerwiński M., *Zgromadzenie Narodowe Białorusi*, Warszawa 2008.

⁶⁵ A. Antoszewski, *Współczesne teorie demokracji*, Warszawa 2016, s. 57–58.

- Democracy Index 2017. Free speech under attack*, http://pages.eiu.com/rs/753-RIQ-438/images/Democracy_Index_2017.pdf (dostęp: 30.04.2018).
- The Democracy Ranking of the Quality of Democracy*, <http://democracyranking.org/wordpress/> (dostęp: 30.04.2018).
- Electoral Provisions Parliament Act*, http://tuvalu-legislation.tv/cms/images/LEGISLATION/PRINCIPAL/1980/1980-0002/ElectoralProvisionsParliamentAct_1.pdf (dostęp: 1.05.2018).
- Herbut R., *System partyjny*, [w:] *Leksykon politologii wraz z Aneksem o: reformie samorządowej, wyborach do sejmu, prezydenckich oraz gabinetach rządowych*, red. A. Antoszewski, R. Herbut, Wrocław 2004.
- Kodeks Sfederowanych Stanów Mikronezji*, <http://www.fsmlaw.org/fsm/code/code2014/FSMCode2014Tab-Cont.html> (dostęp: 1.05.2018).
- Konstytucja Kataru z 2003 roku*, https://www.constituteproject.org/constitution/Qatar_2003.pdf?lang=en (dostęp: 23.05.2018).
- Konstytucja Republiki Nauru*, <http://www.naurugov.nr/parliament-of-nauru/constitution-of-nauru.aspx> (dostęp: 1.05.2018).
- Konstytucja Republiki Palau*, <http://www.unesco.org/education/edurights/media/docs/c4679995d1bddd3e-f509ddc66c3cb38e80d492fe.pdf> (dostęp: 1.05.2018).
- Konstytucja Sfederowanych Stanów Mikronezji*, <http://www.fsmlaw.org/fsm/constitution/constitution.htm> (dostęp: 1.05.2018).
- Konstytucja Tuvalu*, http://www.tuvaluislands.com/const_tuvalu.htm (dostęp: 1.05.2018).
- Konstytucja Zjednoczonych Emiratów Arabskich z 2 grudnia 1971 roku*, https://www.constituteproject.org/constitution/United_Arab_Emirates_2004.pdf (dostęp: 22.05.2018).
- Lipska-Toumi M., *Wprowadzenie do ustroju i prawa państw arabskich*, Lublin 2015.
- Mainwaring S., Scully T.R., *Building democratic institutions. Party Systems in Latin America*, Stanford 1995.
- Małachowski G., *System konstytucyjny Arabii Saudyjskiej*, Warszawa 2011.
- O'Donnell G., Schmitter P.C., *Transitions from Authoritarian Rule: Tentative Conclusions about Uncertain Democracies*, Baltimore 2013.
- Osóbka P., *Systemy konstytucyjne państw Oceanii*, Warszawa 2012.
- PALAU House of Delegates*, http://archive.ipu.org/parline-e/reports/2243_B.htm (dostęp: 1.05.2018).
- Podstawowe prawo o sprawowaniu rządów*, https://www.constituteproject.org/constitution/Saudi_Arabia_2005.pdf (dostęp: 22.05.2018).
- Przeworski A., *Democracy and the Market: Political and Economic Reforms in Eastern Europe and Latin America*, Cambridge 1991.
- Public Broadcasting Act*, https://tuvalu-legislation.tv/cms/images/LEGISLATION/PRINCIPAL/2012/2012-0016/PublicBroadcastingAct_1.pdf (dostęp: 1.05.2018).
- Rafałowski W., *Opisywanie i wyjaśnianie systemu partyjnego. Metody pomiaru*, Warszawa 2017.
- Sartori G., *Parties and party systems. A Framework for analysis*, t. 1, Cambridge 1976.
- Sokół W., *System partyjny*, [w:] *Współczesne partie i systemy partyjne. Zagadnienia teorii i praktyki politycznej*, red. W. Sokół, M. Żmigrodzki, Lublin 2005.
- TUVALU Palamene o Tuvalu, http://archive.ipu.org/parline-e/reports/2327_B.htm (dostęp: 1.05.2018).
- United Arab Emirates*, <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2017/united-arab-emirates> (dostęp: 10.05.2018).
- Veenendaal W.P., *How democracy functions without parties: The Republic of Palau*, „Party Politics” 22, 2016, nr 1.
- Winnicki Z.J., *Ideologia państwowa Republiki Białoruś — teoria i praktyka projektu. Analiza politologiczna*, Wrocław 2013.
- Wojtasik W., *System partyjny i partie polityczne w modelu ustrojowym III RP*, [w:] R. Glajcar, J. Okrzesik, W. Wojtasik, *Ustrój polityczny RP. Wprowadzenie*, Bielsko-Biała 2006.
- World Justice Project Rule of Law Index 2017–2018*, https://worldjusticeproject.org/sites/default/files/documents/WJP_ROLI_2017-18_Online-Edition_0.pdf (dostęp: 30.04.2018).
- Zaleśny J., *System konstytucyjny Białorusi*, Warszawa 2011.

Political competition in a no-party model

Keywords: political competition, no-party model, political parties

Summary

The purpose of the article is to show how political competition takes place in countries where there are no political parties. These countries can be divided into two groups. The first group includes countries in which this type of organization is prohibited. The second group consists of countries in which the law allows free association of people in various organizations, but nevertheless political parties do not exist. Can both these groups fall into the same category of the “no-party model”? Or perhaps these are completely different cases.

To verify the hypothesis and solve this issue, a comparative analysis of the forms of political organization of society and power structures in countries where political parties do not exist will be conducted. As a result, it will be possible to present common features for all these countries and indicate the differences between them. Perhaps, by comparing different cases, it will be possible to group the cases into similar models.